

*Гордуз О. А.,**аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В Україні значна увага приділяється становищу дітей, їхньому соціальному та правовому захисту, а також створенню умов для фізичного, інтелектуального й духовного розвитку, майбутньої повноцінної життєдіяльності.

Ключові слова: права людини, права дитини, захист прав дітей, соціальний захист.

Постановка проблеми. В Україні значна увага приділяється становищу дітей, їхньому соціальному та правовому захисту, а також створенню умов для фізичного, інтелектуального й духовного розвитку, майбутньої повноцінної життєдіяльності.

Україна, як і більшість держав світу, дбає про інтереси і права молодого покоління, створюючи можливості для нормального розвитку дітей у сучасних умовах і визначаючи шляхи подолання існуючих проблем, пов'язаних з негативними наслідками перехідного періоду в економіці.

Актуальність теми обумовлюється тією увагою, яку їй приділяє суспільство на законодавчому рівні: Конституцією, законодавчими актами, комплексними програмами, нормативними документами держави по захисту прав дітей. В Україні система охорони материнства і дитинства забезпечується комплексом державних заходів.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства та юридичної літератури з'ясувати основні проблеми правового регулювання і фактичної реалізації правового захисту дітей та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є забезпечення нормативно-правового захисту дітей в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захист прав дітей забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатися і в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному і, безумовно, – юридичному. Мова йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини.

Діти – це особлива соціально-демографічна група населення віком від народження до 18 років, яка має свої специфічні потреби, інтереси та права, але не володіє достатньою спроможністю відстоювати і захищати їх перед суспільством.

З правової точки зору, дитина є самостійним суб'єктом права, в тому числі на неї поширюється весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини.

Дитинство – стадія життєвого циклу людини, на якій продовжується становлення організму, розвиток його найбільш важливих функцій, найбільш активно здійснюється соціалізація індивіда, яка включає засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, оволодіння соціальною роллю, що дозволяє дитині формуватися та функціонувати як повноцінний член суспільства, цілісна особистість [4, с. 89].

Права дитини – це «права росту», зумовлені її фізичною, розумовою, духовною незрілістю. Генеральна Асамблея ООН 20 листопада 1959 р. прийняла Декларацію прав дитини – документ, що регулює становище дитини в сучасному суспільстві. Декларація складається з 10 принципів, якими проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно. У соціальному відношенні висунуто вимоги щодо створення умов для здорової і нормальної життєдіяльності дитини, гарантування її свободи й гідності. Дитина повинна бути першою серед тих, хто одержує захист і допомогу, а також захищеною від усіх форм недбалого ставлення до неї.

Центральне місце серед цих документів посідає Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. і ратифікована Верховною Радою Української РСР 27 лютого 1991 року. Цей найбільш широко ратифікований документ встановлює в якості міжнародного закону всі права для забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей.

Це означає, що уряди зголошуються захищати дітей від дискримінації, сексуальної, комерційної експлуатації, насильства і особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців [5, с. 1-3].

Конвенція ООН про права дитини визнала дитину суб'єктом права, а її інтереси – пріоритетними перед потребами суспільства, вона конкретизує, поглиблює положення Декларації прав дитини.

Положення Конвенції можна звести до чотирьох основних вимог, які мають забезпечити права дітей на: виживання, розвиток, захист і забезпечення активної участі в житті суспільства (Конституція). При цьому в Конвенції закладено два цілепокладаючі принципи:

- дитина є самостійним суб'єктом права, тому, охоплюючи весь комплекс громадських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини, Конвенція одночасно визначає, що реалізація одного права не віддільна від реалізації інших;

- пріоритетність інтересів дітей перед потребами сім'ї, суспільства, релігії. Свобода, необхідна дитині

для розвитку своїх інтелектуальних, моральних і духовних здібностей, потребує не лише здоров'я і безпечного середовища, які відповідають рівню за нормами охорони здоров'я, забезпеченню нормами харчування, одягу і житла, але й надання всього цього в першу чергу.

Держава повинна забезпечувати утримання і виховання і дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони передаються під опіку чи піклування, на усиновлення або виховання у прийомну родину чи в державні дитячі установи.

Держава сприяє створенню дітям-інвалідам і дітям з недоліками розумового чи фізичного розвитку необхідних умов для повноцінного життя, у тому числі – для одержання освіти [1, с. 167-168].

Серйозною проблемою є низький рівень обізнаності не лише юних, але й дорослих громадян України щодо прав людини і прав дитини. Отже, наступним кроком повинно стати доведення змісту міжнародних актів та національного законодавства у галузі прав дитини до відома широких мас громадян: батьків, педагогів, соціальних працівників і головне – самих дітей. Одним із способів вирішення цього непростого завдання є вивчення прав дитини і прав людини у різних навчально-виховних установах: дитсадках, школах, технікумах, ліцеях, а також у системі перепідготовки та удосконалення педагогічних кадрів.

Україна за невеликий відрізок часу її існування відчутно просунулася як на шляху удосконалення нормативно-правової бази, покликаної забезпечити виконання положень Конвенції ООН про права дитини, так і в справі і забезпечення цих прав на практиці. Однак на цьому не слід зупинятися й надалі нарощувати зусилля діяльності з поліпшення становища дітей, подолання негативних явищ і бідності, що, на жаль, ще існують у нашій країні.

Таким чином, протягом останніх двадцяти років помітно змінилася суспільна свідомість щодо прав дітей, системи їх захисту:

- нині дитина все більше набуває статусу самостійного суб'єкта права;
- діти визнаються найбільш незахищеною соціальною групою населення.

Таку точку зору відносно дитини проголошують чимало міжнародних і національних законодавчих актів.

Найважливішим серед них є Конвенція ООН про права дитини, яка була ратифікована Верховною Радою України у 1991 році. Цей найбільш послідовний та вичерпний документ про права дитини не тільки визначає політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей до 18 років, але й, що особливо важливо, проголошує право дитини на їх захист та обов'язковість створення для цього необхідних умов. Дбаючи про захист прав дитини, держава має не тільки створити скоординовану систему їх реалізації, але й забезпечити застосування особливих механізмів їх впровадження.

Проблема захисту прав підростаючого покоління – загальносвітова проблема зі значною історією існування. У її розвитку виділяють ряд тенденцій, а саме:

1. Гуманізація і глобалізація в підходах до проблеми захисту прав: рух від індивіда в конкретній соціальній ситуації до бачення людини в широкому соціальному

розумінні – у її зв'язку з природою, суспільством, космосом. Тобто у світлі пріоритетів загальнолюдських цінностей відбувається рух до розв'язання проблем глобального, планетарного характеру.

2. Одним з основних принципів є принцип самопомоги. Його суть полягає у тому, що як ніхто не може жити чи вмерти за іншу людину, так ніхто не може й допомогти іншому, якщо ця допомога не буде прийнята.

Одним з популярних світових рухів у даний час стали групи самопомоги. Організація самопомоги охопила різні соціальні сфери й верстви суспільства.

3. Виховно-профілактичний напрям ґрунтується на виявленні несприятливих психолого-педагогічних і соціальних факторів, що можуть детермінувати відхилення в фізіологічному, психічному, духовному й соціальному розвитку. Метою діяльності в цьому напрямі є профілактика фізичного й соціального нездоров'я.

Об'єктами особливої уваги в цьому відношенні стають полікультурне (поліконфесійне) співтовариство; низькозабезпечений, неінтелектуальний асоціальний прошарок суспільства, місця компактного проживання етнічних меншин; середовище в місцях ув'язнення, виховно-трудова установа.

Усі діти є рівними у своїх правах. Всі діти незалежно від походження, кольору шкіри, національності та статків батьків є рівними у своїх правах. Це особливо важливо для побудови демократичного суспільства, адже обмеження в правах за будь-якою ознакою призводить до конфліктів і суперечок не тільки між людьми, а й поміж державами. Кожна дитина має право на любов і піклування. Інтереси дітей повинні забезпечуватися першочергово як з боку держави, так і з боку батьків, й узагалі, усіх дорослих. У світі 540 мільйонів дітей. Кожна четверта дитина живе у небезпечних, нестабільних умовах. Кожна дитина має невід'ємне право на життя. Життя кожної дитини є найціннішим не лише для батьків. Життя людини є найвищою цінністю, що належить їй від природи і на яку вона має право, невід'ємне, незалежне, та природне. Ст. 27 Конституції України визначає «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати права людини». Мається на увазі захист від свавілля з боку держави та інших громадян – ніхто не може позбавляти людину життя, це є неприпустимим для держави, її органів, різних політичних сил. Закони мають обмежувати владу держави над особою. Кожен також має право захищати своє життя і здоров'я, життя й здоров'я інших людей від протиправних посягань. Кожна держава повинна забезпечувати виживання та здоровий розвиток дітей – своїх маленьких громадян. В Україні з 1000 новонароджених 22 дитини вмирає, не досягши 5-річного віку. Кожна дитина має право на захист від викрадення та продажу. Обов'язки держави полягають у тому, щоб докладати всіх зусиль для запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми та їх, контрабанді. Кожна дитина має право на власну думку. Кожна дитина може вільно висловлювати власну думку та погляди, причому цим поглядам повинна приділятися увага при вирішенні будь-яких питань, що стосується цієї дитини. Власна думка кожної дитини має для суспіль-

ства таку ж вагу, як і думка дорослої людини. Учені довели, що діти, маючи невеликий життєвий досвід і рівень знань, щодня успішно вирішують важливі завдання, витрачаючи на це менше часу, ніж дорослі, і вже тому заслуговують на особливу увагу. Кожна дитина має право на мирні зібрання та об'єднання. Дитина має право зустрічатися з іншими людьми, вступати до асоціацій, об'єднань або ж створювати їх. В Україні зараз існує понад 400 громадських організацій, які працюють для дітей і разом із дітьми. У нашій державі навіть діє спеціальний закон про молодіжні та дитячі громадські організації. Кожна дитина має право на особисте життя. Діти мають право на захист від втручання в їхнє особисте, сімейне життя. Не можна брутально втручатися у листування дітей, зводити на них наклеп та обмовляти. Конституція України визначає «Кожній особі гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції», це означає, що органи держави, посадові та службові особи не мають права на ознайомлення з приватною інформацією, що передається за допомогою засобів зв'язку, та на її розголошення. Держава гарантує недоторканість всіх видів кореспонденції громадян і телефонних розмов, які не повинні прослуховуватись. Законотворчість і громадянська свідомість, притаманні демократичному суспільству, починаються з дотримання права кожної дитини на особисте життя, із поваги до її честі й гідності.

Кожна дитина має право на інформацію. Держава забезпечує доступ дітей до всебічної інформації. Заохочується поширення засобами масової інформації матеріалів, що стосуються соціальних, культурних питань розвитку дитини. Держава також запобігає розповсюдженню та впливу шкідливої для дитини інформації. Щороку в Міжнародний День дитячого мовлення, який припадає на середину грудня, понад 2000 теле- і радіокомпаній світу роблять все для того, щоб це право стало реальністю для дітей. Постійно зростає кількість дітей, які беруть участь у керівництві радіохвилями і демонструють свої таланти всіма можливими засобами.

Висновки. Діти не повинні стати жертвами насильства. Держава захищає дітей від брутального поводження з боку батьків або інших осіб. Жодна дитина не може

бути піддана катуванню, знуцанню, незаконному арешту або позбавленню волі. Конституція та інше законодавство України забезпечують право дитини на захист від насильства. І все ж, за даними соціологічних досліджень, кожна третя дитина в Україні хоча б раз у житті зазнала жорстокого поводження, фізичного чи психічного насильства.

Література:

1. Основи правознавства України: Навчальний посібник. Видання восьме, стереотипне / Ківалов С. В., Музиченко П. П., Крестовська Н. М., Крижанівський А. Ф. – Х. : «Одісей», 2008. – 440с.
2. Основи правознавства України : навчальний посібник. Видання друге, стереотипне / П. Д. Пилипенко, Н. М. Хома, М. С. Кельман та ін. : Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 467 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
4. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи : навчальний посібник. – К. : МАУП, 2003. – 382 с.
5. Александрова Т. Формування правової компетентності як превентивний напрям соціально-педагогічної роботи з підлітками// Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 225. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 3–6.

Гордуз О. А. Нормативно-правовые аспекты обеспечения защиты прав детей в Украине

Аннотация. В Украине значительное внимание уделяется положению детей, их социальной и правовой защите, а также созданию условий для физического, интеллектуального и духовного развития, будущей полноценной жизнедеятельности.

Ключевые слова: права человека, права ребенка, защита прав детей, социальная защита.

Horduz O. Normative-legal aspects of the protection of children's rights in Ukraine

Summary. In Ukraine, much attention is paid to the situation of children, their social and legal protection as well as the conditions for physical, intellectual and spiritual development, full life future.

Key words: human rights, children's rights, children's rights protection, social protection.